

ПИТАННЯ РОЗВИТКУ АПК

УДК 339.5.053:339.542:2

Т. О. ОСТАШКО,
*доктор економічних наук, член-кореспондент НААН України,
головний науковий співробітник з покладанням обов'язків завідином
секторальних прогнозів та кон'юнктури ринків
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України"*
(Київ)

СТРУКТУРНІ ЗМІНИ У ТОРГІВЛІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМИ ТОВАРАМИ ПІД ВПЛИВОМ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС *

Проаналізовано структурні зміни у зовнішній торгівлі вітчизняними сільськогосподарськими товарами після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Досліджено можливі сценарії торгової політики Російської Федерації після набрання чинності двосторонньою Угодою про ЗВТ між Україною та ЄС, а також оцінено їх наслідки і можливості здійснення зустрічних протекціоністських заходів відповідно до норм СОТ.

Ключові слова: зовнішня торгівля, сільськогосподарські товари, структурні зміни, торгова політика.

Т. О. OSTASHKO,
*Doctor of Econ. Sci., Corresponding Member of the NAAS of Ukraine,
Principal Sci. Researcher, Acting Head of the Department
of Sectoral Forecasts and Conjuncture of Markets,
Institute for Economics and Forecasting of the NAS of Ukraine*
(Kyiv)

STRUCTURAL CHANGES IN THE TRADE IN AGRICULTURAL PRODUCTS UNDER THE ACTION OF THE IMPLEMENTATION OF THE EC — UKRAINE ASSOCIATION AGREEMENT

Structural changes in the external trade in domestic agricultural products after the signing of the EC – Ukraine Association Agreement are analyzed. The possible scenarios of the trade policy of the Russian Federation, when the two-sided Agreement on the ZFT between Ukraine and EC will come into force, are studied. Their consequences and the possibilities to realize the counter protective measures according to the norms of the WTO are estimated.

Keywords: external trade, agricultural products, structural changes, trade policy.

Протягом 2014 р. відбулися структурні зміни у зовнішній торгівлі, які створили диспропорції у торговому балансі України. Ці зміни зумовлені, насамперед,

Осташко Тамара Олексіївна (Ostashko Tamara Oleksiivna) – e-mail: tostashko@ukr.net.

* Публікацію підготовлено у рамках виконання НДР відомчої тематики "Формування структури базових ринків України: державне регулювання в нових умовах лібералізації та протекціонізму в торгівлі" (№ держреєстрації 0112U000045).

скороченням зовнішньоторговельних операцій з Російською Федерацією, яке відбувається прискореними темпами після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. При цьому, незважаючи на сильну девальвацію національної валюти відносно світових валют і на дію автономних преференцій у торгівлі з боку ЄС, експорт товарів з України зменшився на 14,8% порівняно з попереднім роком. 56% скорочення товарного експорту з України у 2014 р. припадає на експорт до Російської Федерації. Водночас експорт товарів до ЄС зріс усього на 1,5%, що не дозволило компенсувати втрату російського ринку.

Зменшення експорту відбулося переважно за рахунок промислових товарів, а обсяг експорту сільськогосподарських товарів скоротився всього на 2,1%. Зрозуміло, що для мінімізації диспропорцій у зовнішньоторговельному балансі стратегічними завданнями є модернізація промисловості та включення її до вертикальних ланцюгів міжнародної торгівлі. Проте у коротко- і середньостроковій перспективі необхідно забезпечити стабілізацію зовнішньоторговельного балансу за рахунок збільшення обсягу традиційних товарів вітчизняного експорту (в тому числі сільськогосподарських), а також географічної та товарної диверсифікації їх експорту.

Метою цієї статті є аналіз і оцінка структурних змін у зовнішній торгівлі вітчизняними сільськогосподарськими товарами, які відбулися внаслідок ускладнення торгових відносин з Російською Федерацією після підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, а також обґрунтування рекомендацій щодо заходів торгової політики у торгівлі сільськогосподарськими товарами з РФ.

Для досягнення поставленої мети вирішуються такі завдання:

– аналізуються зміни в географічній і товарній структурах експорту та імпорту сільськогосподарської продукції, а також оцінюються можливості компенсації втрат у торгівлі з Російською Федерацією за рахунок використання режиму автономних преференцій у торгівлі з ЄС;

– досліджуються можливі сценарії торгової політики РФ після формування двосторонньої ЗВТ між Україною та ЄС, оцінюються їх наслідки для вітчизняної сільськогосподарської торгівлі;

– вивчаються можливості здійснення зустрічних протекціоністських заходів у відношенні до російських сільськогосподарських товарів відповідно до норм СОТ, визначається перелік товарів, на які доцільно запровадити обмеження або заборони.

Структурні зміни у зовнішній торгівлі сільськогосподарськими товарами. Україна є чистим експортером сільськогосподарської продукції (табл. 1). Коефіцієнт покриття імпорту експортом у групі сільськогосподарських товарів (коди 1–24 УКТ ЗЕД) перевищує 200%, а у 2014 р. вартість експорту сільськогосподарських товарів перевищила вартість імпорту у 2,75 рази.

Хоча у 2014 р. експорт сільськогосподарських товарів скоротився, все ж зменшення сальдо торгового балансу по цій групі товарів не відбулося – через різке (на 26%) зменшення їх імпорту внаслідок девальвації національної валюти відносно світових валют і зниження споживчого попиту населення.

Тим часом на фоні зниження вартості загального товарного експорту у 2014 р. частка експорту сільськогосподарських товарів у його структурі зросла до 30,9%, незважаючи на зменшення вартості експорту сільськогосподарських товарів порівняно з попереднім роком.

Протягом 2014 р. відбулися також зміни в обсягах і структурі вітчизняного імпорту товарів. Загальний імпорт товарів скоротився на 29,3%, а сільськогосподарський – на 26%. Зберігається тенденція до зростання частки сільськогоспо-

дарських товарів у товарному імпорті країни: у 2012 р. цей показник становив 8,9%, у 2013 р. — 10,6% і у 2014 р. — 11,1%.

Таблиця 1

Основні показники зовнішньої торгівлі вітчизняними сільськогосподарськими товарами за регіональними об'єднаннями за 2012–2014 рр. (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополь і частини зони проведення АТО) *

Показники зовнішньої торгівлі	Роки		
	2012	2013	2014
Експорт товарів (млн. дол.).....	68809	63312	53913
Частка сільськогосподарських товарів у товарному експорті (%).....	26,0	26,9	30,9
Експорт сільськогосподарських товарів (млн. дол.) (у цілому).....	17881	17024	16671
у тому числі:			
до ЄС (%).....	27,5	26,3	28,4
до МС ЄАЕС ** (%).....	15,5	15,9	10,1
до інших країн (%).....	57,0	57,8	61,5
Імпорт товарів (млн. дол.)	84658	76963	54381
Частка сільськогосподарських товарів у товарному імпорті (%).....	8,9	10,6	11,1
Імпорт сільськогосподарських товарів (млн. дол.) (у цілому)	7520	8184	6052
у тому числі:			
з ЄС (%).....	40,9	37,6	40,6
з МС ЄАЕС ** (%).....	30,4	30,4	26,8
з інших країн (%).....	28,6	31,9	32,6

* Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТ ЗЕД (2012, 2013 і 2014 рр.) : за даними Держстату України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <www.ukrstat.gov.ua>.

** Без урахування Вірменії та Киргизстану, які набули членства у Митному союзі Євразійського економічного співтовариства (МС ЄАЕС), відповідно, 10 жовтня 2014 р. і 1 травня 2015 р.

Аналіз товарної структури сільськогосподарського експорту у 2014 р. показав, що три товарні групи — зернові, насіння олійних, жири та олії — сформували 72,3% вартості вітчизняного сільськогосподарського експорту (табл. 2). Позитивною зміною в експорті сільськогосподарської продукції у 2014 р. стало збільшення експорту м'яса і м'ясних продуктів, жирів та олій, тютюну, залишків і відходів харчової промисловості. Проте скоротився експорт більшості готових харчових і молочних продуктів, що, у свою чергу, формує негативну тенденцію до зменшення частки експорту сільськогосподарської продукції з вищим ступенем обробки. Структурні диспропорції у вітчизняному імпорті сільськогосподарських товарів полягають у домінуванні в ньому продукції з більшою часткою доданої вартості — готових харчових продуктів (групи 16–24 УКТ ЗЕД), на які у сільськогосподарському імпорті у 2014 р. припало 41,25%.

Для аналізу вигідності зовнішньоторговельної діяльності використовуються індекси умов торгівлі. У таблиці 2 подано цінові та кількісні індекси умов торгівлі сільськогосподарськими товарами у 2014 р., які визначають, що за цей період країна виграла або втратила за рахунок змін у цінах і кількості товарів у зовнішній торгівлі. У 2014 р. Україна втратила у зовнішній торгівлі зерновими, олійними, оліями, молочними продуктами та деякими іншими товарами, на які середні ціни експорту були нижчими від середніх цін імпорту за даний період порівняно з цінами базового періоду. Інакше кажучи, зовнішня торгівля цими товарами була неефективною. Аналіз кількісних індексів умов торгівлі сільськогосподарськими товарами за 2014 р. показує, що

Україна втратила за рахунок змін в обсягах експорту та імпорту товарів з вищою часткою доданої вартості – какао і продуктів з нього, продуктів переробки овочів та ін.

Таблиця 2

**Товарна структура та умови зовнішньої торгівлі
сільськогосподарськими товарами за 2014 р.
(без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополь
і частини зони проведення АТО) ***

Коди і назви товарів згідно з УКТ ЗЕД	Експорт			Імпорт			Індекси умов торгівлі (%)	
	млн. дол.	у % до 2013 р.	частка в експорті сільськогосподарських товарів (%)	млн. дол.	у % до 2013 р.	частка в імпорті сільськогосподарських товарів (%)	кількісний	ціновий
Сільськогосподарські товари (групи 1–24 УКТ ЗЕД).....	16671,2	86,5	100	6052,1	71,7	100		
у тому числі товари, частка яких у сільськогосподарському експорті перевищила 1%:								
02. м'ясо та істівні субпродукти....	381,8	109,6	2,3	238,9	38,6	3,95	265,2	103,6
04. молоко та молочні продукти, яйця птиці; натуральний мед.....	575,5	83,2	3,5	185,8	70,7	3,07	116,1	99,3
10. зернові.....	6544,1	103	39,3	366,6	119,6	6,06	104,7	92,9
12. насіння і плоди олійних рослин.....	1687,7	82,5	10,1	311,8	80	5,15	121	91,9
15. жири та олії..	3823,7	109,3	22,9	301,5	74,8	4,98	184,8	78,6
18. какао і продукти з нього.....	323,0	58,2	1,9	358,8	77,9	5,93	84	87
19. готові продукти із зерна.....	390,3	94,7	2,3	169,3	78,7	2,80	113,4	105
20. продукти переробки овочів...	297,8	73,7	1,8	233,0	78,5	3,85	97	91,4
21. різні харчові продукти.....	212,3	84,5	1,3	529,7	81	8,75	93,3	113,2
22. алкогольні та безалкогольні напої та оцет.....	251,4	69,5	1,5	422,1	73,7	6,97	105,2	102,3
23. залишки і відходи харчової промисловості.....	1108,3	120,3	6,6	241,9	84,6	4,00	182,9	87,5
24. тютюн і його промислові замінники.....	334,2	114,3	2,0	482,2	106,3	7,97	103,8	103,6

* Товарна структура зовнішньої торгівлі за 2014 рік; Індекси фізичного обсягу, середніх цін та умов торгівлі у зовнішній торгівлі України товарами за 2014 рік : за даними Держстату України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <www.ukrstat.gov.ua>.

Зміни відбуваються не тільки в обсягах сільськогосподарських експорту та імпорту, але й в їх географічній структурі. Характерна для останніх років тенден-

ція до поступового скорочення експорту вітчизняних сільськогосподарських товарів до країн МС ЄАЕС радикально прискорилась у 2014 р., і існує реальна загроза втрати ринків Російської Федерації. Якщо у 2013 р. частка країн МС ЄАЕС у вітчизняному сільськогосподарському експорті становила 16%, то у 2014 р. вона зменшилася до 10%, а вартість його до країн МС ЄАЕС — на 38%. Ці втрати не були компенсовані за рахунок експорту за іншими географічними напрямками. Вітчизняний експорт сільськогосподарських товарів до країн ЄС зріс усього на 5,7%, а до інших країн світу — на 4,2%.

Зміни у структурі сільськогосподарського імпорту до України у 2014 р. були подібними за географічними напрямками. При скороченні у 2014 р. вартості сільськогосподарського імпорту на 26% порівняно з 2013 р. частка країн МС ЄАЕС зменшилася в ньому з 30,4% до 26,8%, тоді як частка країн ЄС збільшилася з 37,6% до 40,6%, а частка інших країн світу — з 31,9% до 32,6%. Щодо динаміки вартості імпорту за географічними напрямками, то вартість імпорту сільськогосподарських товарів до України з країн МС ЄАЕС зменшилась у 2014 р. порівняно з 2013 р. на 34,7%, з країн ЄС — на 20,1%, а з інших країн — на 24,4%.

Наведений аналіз змін у структурі зовнішньої торгівлі вітчизняними сільськогосподарськими товарами показав, що скорочення торгівлі з країнами МС ЄАЕС стало найвпливовішим фактором цих змін.

Сценарії торгової політики РФ та оцінка їх наслідків для сільськогосподарської торгівлі. Розглянемо особливості торгової політики Російської Федерації у відношенні до сільськогосподарських товарів походженням з України в умовах імплементації положень Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Слід зазначити, що ускладнення у торгівлі вітчизняними сільськогосподарськими товарами з Російською Федерацією почалися задовго до її підписання, проте саме у період підготовки до її підписання та ратифікації ці ускладнення набрали системного характеру і створили реальну загрозу втрати експортних ринків Росії.

Ще до підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС уряд РФ заявив про наміри захистити свій ринок шляхом введення ввізних мит на товари з України. Згідно з Додатком 6 до Договору про зону вільної торгівлі СНД, "...у випадку якщо участь однієї із Сторін в угоді, передбаченій пунктом 1 статті 18, веде до зростання імпорту з такої Сторони в таких обсягах, які завдають шкоди або загрожують завдати шкоди промисловості Митного союзу, то держави — учасниці Митного союзу без шкоди для застосування статей 8 і 9 цього Договору після проведення відповідних консультацій Сторонами залишають за собою право ввести мита щодо імпорту відповідних товарів з такої першої Сторони у розмірі ставки режиму найбільшого сприяння" *. А оскільки критерії завдання шкоди або створення загрози її завдання у договорі не визначено, то ця норма може використовуватися для підвищення тарифів на український імпорт після створення ЗВТ між Україною та ЄС.

Ввізні мита для українських товарів не можуть бути вищими від тих, які РФ застосовує у торгівлі з іншими членами СОТ. З огляду на те, що країни — учасниці Митного союзу застосовують єдині митні тарифи та інші заходи регулювання у торгівлі з "третіми країнами", для підвищення мит необхідною є згода на це решти учасників Митного союзу. Поки що Росія планує в односторонньому порядку застосовувати тарифні методи захисту проти імпорту з України. При цьому зрозуміло, що Російській Федерації треба буде посилити контроль за надходженням то-

* Договір про зону вільної торгівлі [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997_n25>.

варів з інших країн МС і навіть застосовувати проти них захисні заходи у разі зростання ввезення на її територію товарів походженням з України через Беларусь і Казахстан. Інакше кажучи, під сумнів ставиться сама ідея Митного союзу цих країн.

Зауважимо, що сумнівною є також необхідність захисту ринку РФ шляхом підвищення ввізного мита для українських товарів, адже після створення ЗВТ України з ЄС загрози реекспорту європейських товарів немає, про що свідчить його відсутність в умовах більш низьких тарифних ставок України порівняно із ставками РФ (за правилами СОТ, щоб продукція могла вважатись українською, 30% її доданої вартості має створюватися в Україні).

Наміри РФ щодо введення ввізних мит на товари походженням з України прописано у відповідній постанові Уряду РФ *. Вона передбачає, що ненульові ставки митних тарифів на м'ясу, молочну і кондитерську продукцію, фрукти, овочі, зернові, алкоголь, цигарки, сантехніку, меблі, одяг, взуття, легкові автомобілі почнуть діяти через 10 днів після виявлення дій України із застосування Угоди про асоціацію між Україною та ЄС або з її імплементації. В такому випадку ввезення до Росії українських товарів, наведених у додатку до цієї постанови Уряду РФ, оподатковуватиметься за ставками Єдиного митного тарифу МС, встановленими відповідно до режиму найбільшого сприяння (РНС).

Підвищення мит при експорті сільськогосподарських товарів до Російської Федерації матиме значний вплив на обсяги їх вітчизняного експорту. По-перше, наведений у додатку до згаданої постанови Уряду РФ перелік товарів на 40% складається із сільськогосподарської продукції. По-друге, ставки митного тарифу РНС, які РФ використовує для сільськогосподарських товарів "третьох країн", є вищими, ніж для промислових товарів (особливо це стосується ставок поза тарифними квотами). Експортери сільськогосподарських товарів втратять 490,8 млн. дол. експортної виручки, що становить 25% вартості агропродовольчого експорту 2013 р. [1].

Проте розраховані у такий спосіб втрати можуть бути мінімальними. Їх реальні масштаби залежатимуть від трьох факторів.

1. Відбудеться зниження цінової конкурентоспроможності вітчизняних товарів на окремих продуктових ринках РФ, Казахстану і Беларусі при зміні рівня їх тарифного захисту (у разі втрати ними цінової конкурентоспроможності можливе повне або часткове припинення українського експорту цих товарів). Зокрема, при ставці ввізного мита 0,6 євро за 1 л пива взагалі буде не вигідно експортувати його на територію РФ. Втратять російські ринки також вітчизняні виробники свинини і м'яса птиці, які, зрозуміло, не зможуть розраховувати на участь у тарифних імпорتنних квотах РФ на ці товари, а тариф поза квотою встановлено на рівні, відповідно, 65% і 80%.

2. Якщо ж ставки ввізного мита на товари, зазначені у додатку до відповідної постанови Уряду РФ, введуть усі країни Митного союзу, то вітчизняні експортери втратять 631,7 млн. дол. надходжень від експорту сільськогосподарських товарів, що становить 28% вартості українського експорту сільськогосподарських товарів у 2013 р.

3. Збільшаться можливі втрати від зміни тарифних режимів за рахунок додавання до них втрат від зміни нетарифних режимів торгівлі для деяких товарів (товарних груп).

* О введении ввозных таможенных пошлин в отношении товаров, страной происхождения которых является Украина : Постановление Правительства Российской Федерации от 19 сентября 2014 г. № 959 / Інформаційно-правовий портал ГАРАНТ [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://base.garant.ru/70743780/#text#ixzz3W43zOPi6>>.

Нетарифні бар'єри для доступу вітчизняної сільськогосподарської продукції постійно зростають із запровадженням нової системи технічного регулювання МС. Масштаби потенціальних втрат для зовнішньоторговельного балансу України від обмеження експорту м'ясної та молочної продукції після набрання чинності новими технічними регламентами МС оцінюються нами у сумі понад 300 млн. дол., а втрати експортної виручки від запровадження цих регламентів у харчовій промисловості (додатково до втрат по м'ясо-молочній продукції) можуть досягти 147 млн. дол. на рік [2].

Для нівелювання втрат сільськогосподарського експорту внаслідок закриття ринків РФ необхідно диверсифікувати експорт. Особливо важливою є диверсифікація експорту молочної продукції з огляду на необхідність збереження рівня доходів сільського населення, в якого збирається молочна сировина, і на поки що відсутність у вітчизняних молокопереробних підприємств сертифікатів, які б дозволяли експорт до ЄС. Крім того, незначні розміри квот на безмитне ввезення вітчизняних молока і молочних продуктів до ЄС (11 тис. т на рік) не можуть зняти актуальність цієї проблеми у майбутньому. Товарна диверсифікація вітчизняного експорту молочної продукції вже відбувається. У 2014 р. обсяги експорту українських сирів до Росії становили лише 17% від рівня 2011 р. Водночас збільшились обсяги експорту з України вершкового масла, вартість якого у структурі вітчизняного експорту молочних продуктів до РФ у 2014 р. досягла 23%. Стратегічне завдання молокопереробної галузі України полягає у поверненні на світові ринки сухого молока. Важливою є також географічна диверсифікація експорту українських сирів за рахунок ринків Близького Сходу та Азії, куди вже експортуються невеликі партії цього продукту. Проте найбільш перспективними є швидкозростаючі ринки Африки, попит на яких, за прогнозами світових організацій, уже у найближчі роки випередить попит на ринку РФ*.

Заходи щодо імпортозаміщення російських сільськогосподарських товарів. Обмеження та заборони на ввезення вітчизняних товарів на територію РФ викликають необхідність імпортозаміщення російських сільськогосподарських товарів на внутрішньому ринку України. Постає завдання, по-перше, розробити методи обмеження імпорту російських сільськогосподарських товарів, які б відповідали нормам СОТ, і по-друге, визначити перелік товарів, на які доцільно ввести обмеження або заборони з урахуванням недоцільності обмеження імпорту товарів, сальдо торгівлі якими з РФ є додатним і які в невеликих обсягах ввозяться з цієї країни. Таку межу встановлено нами у розмірі 3% вартості товарної групи в імпорті сільськогосподарської продукції з Росії. Під дію відповідних обмежень мають потрапити сільськогосподарські товари, що виробляються на вітчизняних підприємствах або в домашніх господарствах та/або можуть імпортуватися з країн ЄС або з "третіх країн".

При введенні обмежень на імпорт з РФ товарів, які відповідають встановленим критеріям, необхідно керуватися положеннями ст. XI ГАТТ/СОТ і зобов'язаннями України, які вона взяла на себе при вступі до СОТ. Введення кількісних обмежень або заборон на імпорт, які не можуть бути обґрунтовані положеннями угод СОТ, є неприпустимим. Слід зазначити, що Російська Федерація заборонила імпорт сільськогосподарської продукції, сировини і продовольства, країною походження яких є США, країни ЄС, Канада, Австралія та Норвегія, з 7 серпня 2014 р. строком

---

* FAPRI-ISU 2011 World Agricultural Outlook [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <<http://www.fapri.iastate.edu/outlook/2011>>.

на 1 рік *. У відповідь Європейська комісія звернулася до СОТ для вирішення торгової суперечки з приводу цих санкцій та ініціювала створення у СОТ панельної групи експертів.

У таблиці 3 подано дані про структуру зовнішньої торгівлі сільськогосподарськими товарами з РФ. Аналіз наведених даних показує, що Україна торгує з РФ переважно товарами з високою часткою доданої вартості. Найбільші частки у структурі сільськогосподарського імпорту з РФ припадають на такі групи: різні харчові продукти (15,8%); какао і продукти з нього (13,5%); тютюн і його промислові замітники (21,1%); кава і чай (8,9%); готові продукти із зерна (8,7%); алкогольні та безалкогольні напої (8,2%); залишки і відходи харчової промисловості (переважно корм для котів і собак) (4,0%); цукор і кондитерські вироби з цукру (3,2%); продукти переробки овочів (4,2%); жири та олії тваринного або рослинного походження (4,5%); продукти з м'яса і риби (3,1%). Ці товарні групи відповідають встановленому критерію – їх частка у сільськогосподарському імпорті з РФ перевищує 3%. Продукція цих товарних груп виробляється вітчизняними підприємствами і теж експортується до Росії. Крім того, по переважній більшості цих товарних груп експорт до РФ перевищує імпорт з цієї країни. Винятками є кава і чай; різні харчові продукти; залишки і відходи харчової промисловості; тютюн і його промислові замітники. Саме в межах цих товарних груп необхідно провести заміщення російського імпорту товаром або з інших країн (таким, як кава, чай і тютюн), або власного виробництва.

Таблиця 3

Структура імпорту до України сільськогосподарських товарів з Російської Федерації у 2014 р. (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим, м. Севастополь і частини зони проведення АТО) *

Коди і назви товарів згідно з УКТ ЗЕД	Імпорт у 2014 р.			Сальдо торгового балансу (млн. дол.)	Частка імпорту з РФ у загальному імпорті товару (%)
	вартість (млн. дол.)	у % до 2013 р.	частка в імпорті груп 1–24 УКТ ЗЕД із РФ (%)		
Разом групи 1–24 УКТ ЗЕД.....	597,6	71,6	100,0	314,3	9,9
у тому числі товари, частка яких в імпорті груп 1–24 УКТ ЗЕД з РФ перевищує 3%:					
09. кава і чай.....	53,3	68,1	8,9	-51,6	20,5
15. жири та олії тваринного або рослинного походження.....	26,7	74,7	4,5	2,1	8,9
16. продукти з м'яса і риби.....	18,4	60,7	3,1	1,0	17,6
17. цукор і кондитерські вироби з цукру....	18,9	40,0	3,2	0,4	31,9
18. какао і продукти з нього.....	80,5	66,3	13,5	41,7	22,4
19. готові продукти із зерна.....	51,7	75,0	8,7	81,6	30,6
20. продукти переробки овочів.....	25,0	60,9	4,2	54,8	10,7
21. різні харчові продукти.....	94,5	75,3	15,8	-18,3	17,8

* О мерах по реализации Указа Президента Российской Федерации от 6 августа 2014 г. № 560 “О применении отдельных специальных экономических мер в целях обеспечения безопасности Российской Федерации” : Постановление Правительства Российской Федерации от 7 августа 2014 г. № 778 // Российская газета. – 2015. – 6 апреля [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <<http://www.rg.ru/2014/08/08/postanovlenie-dok.html>>.

Закінчення таблиці

22. алкогольні та без- алкогольні напої, оцет.....	33,4	54,2	5,6	56,6	7,9
23. залишки і відходи харчової промисло- вості.....	24,2	49,0	4,0	-8,0	10,0
24. тютюн і його про- мислові замітники.....	126,4	120,1	21,1	-119,8	26,2

* Країни за товарною структурою зовнішньої торгівлі на 2 зн. УКТ ЗЕД (2013 і 2014 рр.) : за даними Держстату України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <www.ukrstat.gov.ua>.

Україна не може підняти ввізне мито для російських товарів у рамках ЗВТ СНД, керуючись Додатком 6 до Договору про зону вільної торгівлі, як це має намір зробити Росія щодо українських товарів, оскільки дія цього додатка поширюється тільки на країни Митного союзу. Один з варіантів обмеження імпорту з РФ — вихід України із ЗВТ СНД. У цьому випадку для російських сільськогосподарських товарів застосовуватимуться мита РНС України у СОТ. Проте такий варіант обмежень не стане симетричною відповіддю з боку України Російській Федерації на одностороннє введення нею ввізного мита для українських товарів, адже рівень тарифного захисту російського ринку сільськогосподарських товарів є значно вищим, ніж рівень тарифного захисту відповідного ринку України.

Для імпортозаміщення російських сільськогосподарських товарів на внутрішньому ринку України могли б використовуватися так звані “надзвичайні заходи” захисту, серед яких — антидемпінгові, компенсаційні та загальні захисні заходи.

Проте в умовах дії додаткового імпортного збору, введеного згідно із Законом України *, та істотного здешевлення гривні відносно основних світових валют необхідність здійснення цих надзвичайних заходів навряд чи можна буде обґрунтувати у відповідних комітетах СОТ.

Таким чином, для сільськогосподарських товарів доцільно використовувати нетарифні заходи обмеження торгівлі. Не можна також забувати про дієвість “бойкоту” російських товарів з боку вітчизняних споживачів.

Можливості компенсації втрат у торгівлі з Росією за рахунок переорієнтації торгових потоків на ЄС. З огляду на значні втрати в торговому балансі України внаслідок різкого скорочення обсягів вітчизняного експорту до РФ, важливо розглянути можливості компенсації цих втрат за рахунок тих можливостей, які відкрились у торгівлі з ЄС в умовах односторонньої дії положень про ЗВТ з ЄС.

У межах своїх річних тарифних квот ЄС виділив Україні певні обсяги для ввезення до нього з нульовим тарифом м'ясної продукції, частини молочної продукції, зерна і продуктів його переробки, цукру, меду, часнику, соків, томатної паста та інших продуктів (наприклад: яловичина — 12 тис. т; сухе молоко — 1,5 тис. т, з доведенням до 5 тис. т протягом 5 років з початку імплементації угоди; вершкове масло — 1,5 тис. т, з доведенням до 3 тис. т через 5 років; мед — 5 тис. т, з доведенням до 6 тис. т через 5 років; часник — 0,5 тис. т; томатна паста — 10 тис. т; цукор — 20 тис. т). Для багатьох видів продукції на сучасному етапі розвитку відповідних галузей проблема полягає не стільки у вкрай обмежених обсягах річних квот, скільки у нездатності вітчизняних виробників виконати вимоги до якості та

* Про заходи щодо стабілізації платіжного балансу України відповідно до статті XII Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 року : Закон України від 28.12.2014 р. № 73-VIII [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/73-19>>.

безпе́чності продукції для отримання дозволів на її експорт до ЄС. Щодо продукції тваринного походження, то дозвіл від ветеринарних служб ЄС отримано поки що лише на експорт продукції птахівництва (яєчного порошку і м'яса птиці). В результаті у 2014 р., за повідомленнями Міністерства аграрної політики та продовольства України, експортні квоти у рамках автономних торгових преференцій ЄС на кукурудзу, мед, виноградний і яблучний соки, консервовані помідори було вибрано повністю, на пшеницю, овес і часник – майже повністю, тоді як квоти на інші товари – лише у межах від 0% до 15% [3]. Неповне використання квот на вітчизняний експорт до ЄС ускладнить переговори щодо їх збільшення. Таким чином, у короткостроковій перспективі не можна розраховувати на компенсацію втрат у торгівлі з Російською Федерацією за рахунок зростання експорту українських сільськогосподарських товарів до ЄС. Компенсувати ці втрати можна буде у середньостроковій перспективі за рахунок адаптації до законодавства ЄС у сфері стандартизації, поступового проведення сертифікації вітчизняних виробництв тваринницької продукції для отримання ними дозволів на експорт до ЄС, що сприятиме в тому числі і зростанню нашого експорту до “третіх країн”.

Висновки

1. Характерна для останніх років тенденція до поступового зменшення експорту вітчизняних сільськогосподарських товарів до країн Митного союзу радикально прискорилась у 2014 р., і існує реальна загроза втратити ринки Російської Федерації. У 2014 р. вартість експорту українських сільськогосподарських товарів до країн МС знизилась на 38%. Ці втрати не було компенсовано за рахунок експорту за іншими географічними напрямками. Експорт наших сільськогосподарських товарів до країн ЄС зріс усього на 5,7%, а до інших країн світу – на 4,2%.

2. Обсягів тарифних квот для безмитного ввезення сільськогосподарських товарів до ЄС, передбачених в Угоді про асоціацію між Україною та ЄС, не досить для компенсації втрат у торгівлі з Російською Федерацією, проте створення в Україні системи контролю за виробництвом і оборотом харчової продукції на основі законодавства ЄС сприятиме нарощуванню експорту вітчизняної сільськогосподарської продукції на ринки інших країн світу. Отже, перспективними напрямками подальших досліджень є проблеми створення інституційних засад для забезпечення конкурентоспроможності української сільськогосподарської продукції на ринку ЄС і ринках “третіх країн”.

3. Аналіз сценаріїв торгової політики РФ після введення двостороннього режиму вільної торгівлі між Україною та ЄС показав, що – за умови застосування до вітчизняних сільськогосподарських товарів тарифів РНС СОТ замість нульових тарифів у рамках ЗВТ СНД – українські експортери сільськогосподарських товарів втратять 490,8 млн. дол. експортної виручки, що складає 25% вартості агропродовольчого експорту 2013 р. Якщо ж ставки ввізного мита на товари, зазначені в додатку до відповідної постанови Уряду РФ, введуть усі країни Митного союзу, то вітчизняні експортери втратять 631,7 млн. дол. надходжень від експорту сільськогосподарських товарів, або 28% вартості експорту сільськогосподарських товарів у 2013 р.

4. Структурні диспропорції в імпорті сільськогосподарських товарів полягають у домінуванні в ньому продукції з вищою часткою доданої вартості – готових харчових продуктів (групи 16–24 УКТ ЗЕД), на які у 2014 р. припало 41,25% сільськогосподарського імпорту.

5. Для обмеження імпорту агропродовольчих товарів з РФ доцільно використати не заборони (у рамках санкцій), що не відповідають положенням ст. XI ГАТТ/

СОТ і зобов'язанням України, взятим нею на себе при вступі до СОТ, а нетарифні заходи – санітарні, фітосанітарні або технічні регламенти. Крім того, нетарифні заходи є доцільнішими, ніж тарифні, з огляду на те, що ставки ввізного мита при ввезенні сільськогосподарських товарів до України є значно нижчими, ніж ставки ввізного мита РФ. Обмеження мають сенс для товарних груп з найбільшою часткою у російському імпорті та з від'ємним сальдо торгового балансу з РФ.

Список використаної літератури

1. Осташко Т.О., Венгер В.В., Олександренко Ю.А., Ленімова Г.В. Оцінка втрат у зовнішній торгівлі України від можливої зміни тарифних режимів торгівлі у ЗВТ СНД // Економіка і прогнозування. — 2014. — № 3. — С. 97.

2. Осташко Т.О., Лір В.Е., Кобута І.В., Олефір В.К., Биконя О.С. Оцінка ризиків і втрат у торгівлі України від запровадження ЄП/Митним союзом нетарифних бар'єрів // Економіка і прогнозування. — 2014. — № 2. — С. 32–33.

3. Панченко Ю. Невичерпні. Як українські експортери використовували європейські квоти // Європейська правда. — 2015. — 29 січня [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <<http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/01/29/7030160>>.

References

1. Ostashko T.O., Venger V.V., Oleksandrenko Yu.A., Lenivova G.V. *Otsinka vtrat u zovnishnii torgivli Ukrainy vid mozhlyvoi zminy taryfnykh rezhyimiv torgivli u ZVT SND* [Estimation of losses in Ukraine's external trade from a possible change in tariff regimes of the trade in ZFT of CIS]. *Ekon. i Progn. — Econ. and Forecast.*, 2014, No. 3, p. 97 [in Ukrainian].

2. Ostashko T.O., Lir V.E., Kobuta I.V., Olefir V.K., Bykonya O.S. *Otsinka ryzykiv i vtrat u torgivli Ukrainy vid zaprovadzhennya EEP/Mytnum soyuzom netaryfnykh bar'eriv* [Estimation of risks and losses in Ukraine's trade from the introduction of nontariff barriers by CES/Customs union]. *Ekon. i Progn. — Econ. and Forecast.*, 2014, No. 2, pp. 32–33 [in Ukrainian].

3. Panchenko Yu. *Nevycherpni. Yak ukrains'ki eksportery vykorystovували evropeis'ki kvoty* [Inexhaustible ones. How the Ukrainian exporters used the European quotas]. *Evrop. Pravda — Europ. Truth*, January 29, 2015, available at: <http://www.eurointegration.com.ua/articles/2015/01/29/7030160> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29 квітня 2015 р.